

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๖ พ.ย. - ธ.ค. ๒๕๖๕
SILPAKORN JOURNAL Vol. 65 No.6 November - December 2022

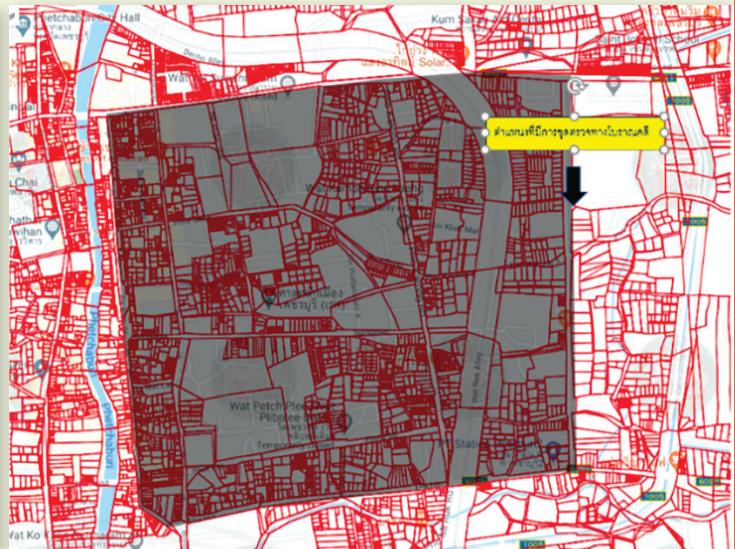
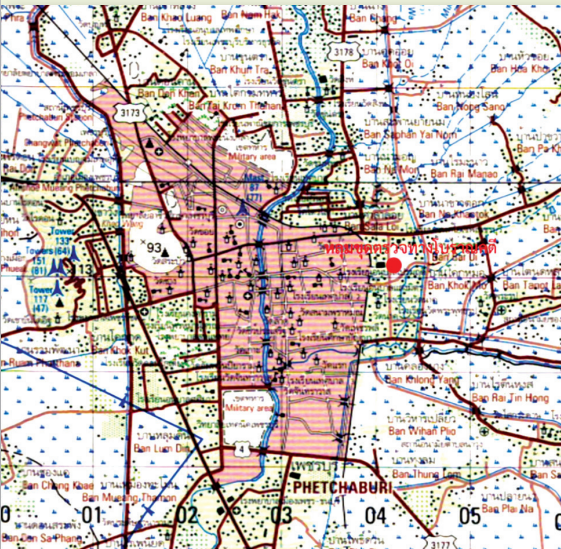
จดหมายเหตุการณ์หล่อจำลองพระพุทธรูปชินราช
จารึกหลังพระพุทธรูปจำหลักศิลปะสุโขทัย
ฉัตรกลีบบัวฉลุโลหะ ๑๑ ชั้น

An Anecdote from History and Archeology :

PHETCHABURI FORTRESS, NEW ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE

In 2018, the 1st Regional Office of Fine Arts, Ratchaburi was notified that traces of ancient bricks were discovered along the roadside behind St. Joseph School in the area of Chong Sakae Sub-district, Muang District, Phetchaburi Province. After inspected the area, traces of buildings were found as well as pieces of laterite, and bricks. When checking old documents, it was learned this area was part of the eastern city wall of Phetchaburi. With permission from the owners/occupants and Chong Sakae Sub-district Administrative Organization, an archaeological excavation then took place in the year 2020. The results of the operation disclosed the building line was assumed to be a fortress. Unfortunately, the excavation can be performed only half of the area. The 1st Regional Office of Fine Arts Ratchaburi, therefore, held a public hearing for local opinions. As agreed upon, they wanted to uplift the project aiming at learning history and local archaeology by preservation and development of Petchaburi fortress as part of the learning source but asked to complete the excavation. The excavation operation in Phase 2, 2021, had therefore begun within the permitted area. After the excavation was completed, from evidence analysis and the preliminary assumption indicated the archeological site found is the fortress on the eastern side of Phetchaburi in an arrowhead shape, 19-20 meters wide on each side, presumably built in Ayutthaya period, at least around the 19th Buddhist century. This fortress could be used as a fortress for observing the eastern side of Phetchaburi because it is not a large one.

Translated by Sukanya Phromphon

แผนที่เมืองเพชรบุรีแสดงตำแหน่งจุดตรวจทางโบราณคดี
ที่มา : แผนที่ทหาร พิมพ์ครั้งที่ ๑ ลำดับชุด.L7018 .ระหว่าง..4935 II .มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐
และระบบคันทรูปแปลงที่ดิน ของกรมที่ดิน <https://landmaps.dol.go.th/>

ป้อมเมืองเพชรบุรี หลักฐานทางโบราณคดีที่พบใหม่

จิรนนท์ คอนเซพซ็อน*

ที่มาโครงการ

พ.ศ. ๒๕๖๑ สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ได้รับแจ้งว่ามีการพบร่องรอยแนวอิฐโบราณ ในบริเวณพื้นที่ตำบลช่องสะแก ริมถนนหลังโรงเรียนเซนต์โยเซฟ จึงมอบหมายกลุ่มโบราณคดี สํารวจพื้นที่ดังกล่าว หลังการตรวจสอบพื้นที่ซึ่งถูกไถปรับพื้นที่พบร่องรอยแนวอิฐสอปูน ก่อเป็นชั้น ๆ ประมาณ ๖ ชั้น สูง ๕๐ เซนติเมตร มีก้อนศิลาแลงแทรกบางชั้น ซึ่งจากการ ตรวจสอบเอกสารเก่าพบว่าบริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของกำแพงเมืองเพชรบุรีด้านทิศตะวันออก สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี จึงประสานท้องถิ่นเพื่อจะได้ประสานเจ้าของผู้ครอบครองแจ้ง ถึงความสำคัญของโบราณสถาน

* นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี กรมศิลปากร

ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรีได้เข้าพบและชี้แจงทำความเข้าใจกับเจ้าของผู้ครอบครองโดยขอให้เว้นพื้นที่สำหรับการขุดตรวจสอบทางโบราณคดีเพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการดำเนินการซึ่งการเจรจาเป็นไปได้ด้วยดีและมีภรรยานำสำรวจพื้นที่เพื่อชี้ร่องรอย

พื้นที่และขอบเขตการดำเนินงาน

พื้นที่ดำเนินการอยู่ในบริเวณตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี บริเวณริมถนนลาดยางด้านข้างโรงเรียนเซนต์โยเซฟ เชื่อมต่อระหว่างถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๒๑ (บางงาน) กับทางหลวงหมายเลข ๖๐๒๒ ห่างจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟประมาณ ๓๐๐ เมตร

ตำแหน่ง พิกัดกริด 47 PPQ 041490

เส้นรุ้งที่ 13° 6' 22.76 “เหนือ เส้นแวงที่ 99° 57' 38.57” ตะวันออก

สภาพพื้นที่ที่มีการปรับพื้นที่
สำหรับการทำแปลงเกษตร
และการตรวจสอบ
ร่องรอยบนผิวดิน

บริเวณพื้นที่นี้เป็นแปลงที่ดินขนาดประมาณ ๓๐ ไร่ อยู่ในความครอบครองของเอกชน (ครอบครัวบุญวานิช) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมทราบว่าเคยใช้ประโยชน์เป็นที่ให้เช่าทำนามาแต่เดิมในราว พ.ศ. ๒๕๓๐ ต่อมากลายเป็นพื้นที่รกร้าง ปัจจุบันราว พ.ศ. ๒๕๖๐ เจ้าของจึงได้เริ่มทำโครงการแปลงเกษตรผสมผสาน ตำแหน่งที่กำหนดเป็นพื้นที่ขุดตรวจอยู่บริเวณริมถนนมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแปลงที่ดิน ซึ่งพบแนวก่ออิฐหนา ๑ เมตรบริเวณผิวดิน ส่วนบริเวณพื้นที่ด้านทิศใต้ติดกับตำแหน่งหลุมขุดตรวจ พื้นที่ดินถมสูงกว่าประมาณ ๑ เมตร มีสภาพรกร้างเสื่อมโทรมจากการทิ้งขยะ

การขุดตรวจทางโบราณคดีกำแพงเมืองเก่าเพชรบุรี ระยะที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๓

สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ได้ขอรับการจัดสรรงบประมาณจากกรมศิลปากรและได้รับอนุมัติงบประมาณโครงการบูรณะโบราณสถานอุกเขินเร่งด่วน จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อดำเนินการขุดตรวจทางโบราณคดีในขนาดพื้นที่กว้างยาวด้านละ ๑๐ เมตร ต่อมาได้พบหลักฐานเพิ่มเติมจึงขยายพื้นที่ออกไปอีกเป็นขนาดกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร การขุดตรวจทางโบราณคดีได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ผลการขุดตรวจตลอด ๒๗ วัน พบร่องรอยหลักฐานสิ่งก่อสร้างที่สันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “ป้อม” ที่ยื่นออกมาจากแนวกำแพงและวางตัวเอียง ๔๕ องศา มีขนาดความยาวรวมไม่ต่ำกว่า ๒๐ เมตร หนาประมาณ ๑ เมตร มี “เอ็น” (โครงสร้างส่วนเสริมความมั่นคงส่วนฐานราก) ขนาดความหนา ๕๐ เซนติเมตร จำนวน ๒ แนว สำหรับหลักฐานอื่น ๆ ที่ได้จากการขุดตรวจพบเศษภาชนะดินเผาจำนวนหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาเนื้อดิน (ร้อยละ ๗๒.๑๘) ที่เหลือเป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งซึ่งเป็นภาชนะดินเผาที่ผลิตภายในประเทศ และเศษเครื่องถ้วยจีนซึ่งมีขนาดเล็กจนไม่สามารถหาต้นแบบแหล่งเตาและอายุโดยประมาณได้ โดยเครื่องถ้วยจีนที่พบมีทั้งเคลือบเขียว เคลือบขาว และเขียนลายครามซึ่งพบเพียง ๒๐ ชิ้น (ร้อยละ ๒.๑๕) การขุดตรวจครั้งนี้จำเป็นต้องหยุดดำเนินการเนื่องจากส่วนของป้อมพบหลักฐานไปจนสุดริ้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ของเอกชนรายอื่น

พื้นที่ทำการขุดตรวจในระยะที่ ๑ และการติดตั้งป้ายแสดงรายละเอียด

ร่องรอยที่พบบนผิวดินและการขุดตรวจ

การขุดแต่งและการขุดตรวจเพื่อตรวจสอบลักษณะสัณฐานของโบราณสถาน

ภาพรวมของแนวโบราณสถานที่พบจากการดำเนินงานในระยะที่ ๑

ทั้งนี้ ในระหว่างการดำเนินงานขุดตรวจทางโบราณคดีมีสื่อมวลชน นักวิชาการ อาจารย์ นักเรียน และประชาชนมาเยี่ยมชมการทำงานเกือบทุกวัน และในบางโอกาสให้นักเรียน ได้มีส่วนร่วมในการขุดศึกษาทางโบราณคดีด้วย จากการพูดคุยสอบถามในพื้นที่ คณะทำงาน ได้รับเสียงสะท้อนจากท้องถิ่นโดยเฉพาะจากบุคลากรในด้านวิชาการประวัติศาสตร์ โบราณคดี ว่าเป็นการค้นพบที่สำคัญของเมืองเพชรบุรี อยากให้ดำเนินการอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของเยาวชน สอดคล้องกับการสนับสนุนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น

จึงเป็นที่มาของการประชุมเพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการแนวทางการอนุรักษ์ กำแพงเมืองเก่าเพชรบุรี เมื่อวันที่อังคารที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น. ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแก ตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ในการประชุม ซึ่งมีปลัดจังหวัดเพชรบุรี เป็นประธาน องค์กรประชุมมีทั้งภาครัฐในจังหวัดเพชรบุรี ราชชนนี นักวิชาการท้องถิ่น และหน่วยงานทางการศึกษา รวมถึงสื่อมวลชน ได้ร่วมกันหารือ และได้ข้อสรุปว่า จะมีการยกระดับโครงการเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ของท้องถิ่นโดยมีการอนุรักษ์และพัฒนาป้อมเมืองเพชรบุรีไว้เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ แต่ขอให้ดำเนินการขุดตรวจให้เสร็จสมบูรณ์

เจ้าหน้าที่จังหวัด สื่อมวลชน และสถานศึกษาซึ่งมาเยี่ยมชมการทำงาน

บรรยากาศระหว่างการประชุมหารือแนวทางการดำเนินงานร่วมกับจังหวัดและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

การขุดตรวจทางโบราณคดีกำแพงเมืองเก่าเพชรบุรี ระยะที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๔

สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ได้ขอรับการจัดสรรงบประมาณจากกรมศิลปากรและได้รับอนุมัติงบประมาณเงินกองทุนโบราณคดี จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท พร้อมทั้งดำเนินการตรวจสอบกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ที่จะดำเนินการขุดตรวจพบว่า พื้นที่บางส่วนเป็นเขตทางที่องค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแกรับผิดชอบพื้นที่และบางส่วนเป็นของเอกชน จึงได้มีหนังสือขออนุญาตขุดตรวจทางโบราณคดีถึงเจ้าของ/ผู้ดูแลทั้งสองราย แต่ได้รับอนุญาตจากองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแกเพียงรายเดียว ดังนั้น สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี จึงได้กำหนดเป้าหมายที่จะดำเนินการขุดตรวจทางโบราณคดีในพื้นที่ต่อเนื่อง ขนาดพื้นที่ กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร (ดำเนินการเฉพาะภายในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต)

ศิลปากร | พุทธอิกถยณ - ธันวาคม ๒๕๖๕

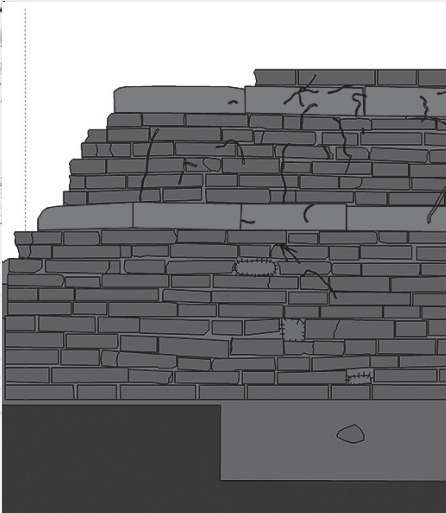
การขุดตรวจทางโบราณคดีได้ดำเนินการระหว่างวันที่ ๒๒ มีนาคม-๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔ หลังจากการขุดตรวจเสร็จสิ้นมีการคลุมแนวอิฐทั้งหมดด้วยแผ่นจีโอเทกซ์ไทล์ ก่อนการกลบหลุมด้วยทรายและดินเพื่อรักษาสภาพซากโบราณสถานไว้ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมไว้ก่อน และได้ประสานองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแกในการจัดทำรั้วกันเขตพื้นที่ พร้อมได้จัดทำป้ายชั่วคราวแสดงข้อมูลเบื้องต้นจากการขุดตรวจติดตั้งไว้ ณ สถานที่ขุดตรวจ

ภาพการขุดตรวจในระยะที่ ๒

ภาพมุมสูง
แสดงลักษณะลิ้นฐาน
ของป้อมเมืองเพชรบุรี

ระดับน้ำ 298 cm.dt.

ภาพและแผนผังแสดงหน้าตัดโครงสร้างของกำแพงป้อม

การประมวลและการวิเคราะห์หลักฐานจากการขุดตรวจทางโบราณคดี

โครงสร้างป้อมเมืองเพชรบุรี

เมื่อนำข้อมูลผลการขุดตรวจทางโบราณคดีทั้ง ๒ ระยะเวลาประมวลผลแล้ว ทำให้ทราบว่า โครงสร้างของแนวอิฐที่พบมีรูปร่างเป็นป้อมหัวลูกศร ส่วนฐานฐานด้านที่เป็นฐานยาว ๒๐ เมตร ฐานด้านสามเหลี่ยม (ด้านข้าง) ยาวด้านละ ๑๙ เมตร ป้อมมีขนาดความหนา ๑ เมตร ตรงกลางพื้นที่มีการเสริมเอ็นแนวขวาง ๒ แนวและแนวตั้งตรงกลาง ๑ แนว ขนาดเอ็นมีความหนา ๕๐ เซนติเมตร

วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างป้อมมีทั้งอิฐและศิลาแลง อิฐที่ใช้ขนาดเต็มแผ่นมีขนาดกว้าง ๑๗ เซนติเมตร ยาว ๓๒ เซนติเมตร หนาประมาณ ๕ เซนติเมตร ศิลาแลงที่ใช้มีขนาดกว้าง ๒๕ เซนติเมตร ยาว ๕๒ เซนติเมตร หนา ๑๔ เซนติเมตร มีการเตรียมพื้นก่อนก่อสร้างลึกลงไป ประมาณ ๑ เมตร ด้วยการถมดินร่วนปนทรายละเอียดหนา ๕๐ เซนติเมตร ตามด้วยชั้นทรายหยาบ ๒๕ เซนติเมตร และชั้นบนสุดเป็นดินร่วนปนทรายละเอียดหนา ๒๕ เซนติเมตรอีกชั้น ก่อนก่อส่วนฐานด้วยอิฐ ๕ ชั้น ตามด้วยผนังป้อมซึ่งก่อด้วยชั้นอิฐ ๖ ชั้น สลับชั้นศิลาแลง ๑ ชั้น สอดด้วยปูน ส่วนรูปแบบการเรียงอิฐในแนวระนาบใช้เศษอิฐประมาณเศษ ๑ ส่วน ๔ วางตรงกลาง ก่อนจะก่อวนรอบ สำหรับเอ็นใช้อิฐครึ่งก้อนในการก่อสร้างไม่พบวัสดุที่ใช้สอ จึงสันนิษฐานว่า เป็นการสอด้วยดิน

สำหรับผลการวิเคราะห์โบราณวัตถุที่พบร่วมและการกำหนดอายุในเบื้องต้นนั้น ขณะนี้ทราบผลการนำตัวอย่างอิฐไปหาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ ณ ห้องปฏิบัติการเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แล้ว โดยค่าอายุในเบื้องต้นพบว่า มีอายุประมาณ ๖๙๓-๖๒๖ ปีมาแล้ว (พ.ศ. ๑๘๗๐-๑๙๓๗) หรือราวสมัยอยุธยาตอนต้น (ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา-รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี)

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดตรวจ

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดตรวจส่วนใหญ่ คือ เศษภาชนะดินเผา โดยพบหนาแน่นในระดับ ๑๕๐-๒๕๐ cm.dt. ซึ่งเป็นระดับการใช้งานของโบราณสถานอันเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานร่วมสมัยกัน โดยภาชนะดินเผาเหล่านี้มีผลการศึกษาเกี่ยวกับแหล่งเตา และช่วงอายุที่ผลิตออกมาในระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (earthenware) พบในอัตราร้อยละ ๖๕ จากจำนวนชิ้นส่วนของเศษภาชนะดินเผาที่พบทั้งหมด ลักษณะเนื้อดินมีทั้งแบบเนื้อหยาบและเนื้อละเอียด มีการตกแต่งลวดลายด้วยการขีดขีดผิว กัดประทับด้วยแม่พิมพ์เป็นลายพื้นปลา เส้นโค้งลูกคลื่น เชือกทาบ ขัดสาน สามเหลี่ยม และดอกไม้แบบลายประจำยาม

๒. ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (stoneware) พบในอัตราร้อยละ ๓๓ จากจำนวนชิ้นส่วนของเศษภาชนะดินเผาที่พบทั้งหมด ในจำนวนนี้ยังสามารถจำแนกตามแหล่งเตาในประเทศและต่างประเทศ ลักษณะเนื้อภาชนะดินเผาประเภทนี้ มีความแกร่งคล้ายหิน เพราะเนื้อดินหลอมละลายติดกัน สามารถดูดซึมน้ำได้ประมาณ ๓-๕ เปอร์เซ็นต์ เผาด้วยอุณหภูมิ ๑,๑๕๐-๑,๓๐๐ องศาเซลเซียส^๑ พบชิ้นส่วนคอหรือไหล่ หู ลำตัว และก้น ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ขนาดความหนา ระหว่าง ๐.๕-๑.๔ เซนติเมตร

ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาในประเทศ

ภาชนะดินเผาชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งที่พบส่วนมากเป็นไหขนาดใหญ่ จากแหล่งเตาบ้านบางปูน ที่มีอายุสมัยราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐^๒ มีลักษณะสีเนื้อดินเป็นสีเทาถึงสีน้ำตาลเข้ม หรือสีน้ำตาลอมสีดำ ไม่เคลือบ ตกแต่งด้วยการขีดขีด กัดประทับ และปั้นแปะ และพบชิ้นส่วนก้นของไหจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔^๓ โดยเนื้อภาชนะมีลักษณะหยาบ มีเนื้อดินสีน้ำตาลอมสีแดงถึงสีส้มเคลือบมีสีน้ำตาลอมสีส้มถึงสีดำ เคลือบไม่สม่ำเสมอ

ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาต่างประเทศ

นอกจากนี้ยังพบเครื่องถ้วยเนื้อแกร่งที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างประเทศร่วมด้วย ได้แก่ เครื่องถ้วยจีนเคลือบสีเขียวที่ผลิตจากกลุ่มเตาผู้เถียน มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์หยวนราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙^๔ มีลักษณะเป็นเนื้อดินแกร่งสีเทาอ่อนข้างหยาบ น้ำเคลือบเขียวอมเทา ที่ก้นด้านในภาชนะพบว่ามีการปาดน้ำเคลือบออกเป็นรูปวงแหวนหรือรูปวงกลมเต็ม เพื่อใช้สำหรับตั้งก้นหรือขอบเชิงของภาชนะอีกใบหนึ่งในการวางเผา และเครื่องถ้วยเนื้อแกร่ง เคลือบสีเขียวของอาณาจักรจามปา ตรงกลางภาชนะปาดน้ำเคลือบออกเป็นรูปวงแหวนผลิตจากกลุ่มเตาโกชานู จังหวัดบิญดูญ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐

^๑ ปวีรรต ธรรมาปริชากร, สว่าง เลิศฤทธิ์ และกฤษฎา พิณศรี, ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โอสโสภา, ๒๕๓๙) ๒๒.

^๒ สายันต์ ไพรชาญจิตร, โบราณคดีเครื่องถ้วยสยาม แหล่งเตาล้านนาและสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: โครงการศิลปากรพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔) ๒๙๐-๒๙๒.

^๓ จารึก วิลแก้ว, เซรามิกส์ในประเทศไทย ชุดที่ ๕ เตามแม่น้ำน้อย ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๓) ๗๕.

^๔ ปวีรรต ธรรมาปริชากร, สว่าง เลิศฤทธิ์ และกฤษฎา พิณศรี, เรื่องเดียวกัน, ๙๔.

๓. **ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (porcelain)** พบในอัตราร้อยละ ๒ จากจำนวนชิ้นส่วนของเศษภาชนะดินเผาที่พบทั้งหมด เนื้อดินมีส่วนผสมของดินเหนียวสีขาว หรือที่นิยมเรียกว่า “ดินเกาลิน” มีคุณภาพดีเพราะมีส่วนผสมของธาตุเหล็กน้อย และไม่ดูดซึมน้ำ โปร่งแสง เนื้อบาง สามารถมองเห็นแสงสว่างผ่านทะลุได้ เมื่อเคาะมีเสียงดังกังวาน เผาด้วยอุณหภูมิต่ำ ประมาณ ๑,๓๐๐-๑,๔๕๐ องศาเซลเซียส^๔ ได้แก่

เครื่องถ้วยที่ผลิตจากแหล่งเตาภายในประเทศ เป็นภาชนะเคลือบเขียนสีบนนิชฐานว่า ผลิตจากแหล่งเตาศรีสังขาลย์ (เกาะน้อย) สมัยกลาง อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐- ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เครื่องถ้วยที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างประเทศ เป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องเขียนลาย สีคราม สันนิษฐานว่า เป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ซิง ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซู อายุราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓

โบราณวัตถุอีกประเภทหนึ่งซึ่งพบบนพื้นผิวดินที่สามารถระบุช่วงสมัยได้ คือ เหรียญกษาปณ์จีน หลังจากทำความสะอาดแล้วพบว่า เป็นเหรียญที่ผลิตขึ้นในช่วงจักรพรรดิเฉียนหลง (พ.ศ. ๒๒๗๙- ๒๓๓๘) ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ-พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่เนื่องจากพบบนผิวดินซึ่งเกิดจากการรบกวนพื้นที่และเป็นโบราณวัตถุขนาดเล็กที่มีความคงทน และสามารถนำพาไปได้ จึงมีได้นำมาแปลความหมายร่วมกับโบราณสถานที่พบ

นอกจากนี้ ยังพบโบราณวัตถุจำพวกกระดูกสัตว์ และนิเวศวัตถุจำพวกเปลือกหอย โดยเฉพาะหอยแครง หอยกาบที่พบในระดับลึกจากผิวดินประมาณ ๑ เมตรลงไป ซึ่งน่าจะเกิดจากการรบกวนชั้นดินที่ถมตามธรรมชาติในช่วงที่มีการสร้างเมืองเพชรบุรีด้วยปริมาณการพบที่แทรกตัวเพียงเล็กน้อย การพบหลักฐานเกี่ยวกับเปลือกหอยนี้เป็นหลักฐานบ่งบอกสภาพพื้นที่ก่อนเป็นเมืองเพชรบุรีว่าเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลเดิมที่เรียกว่า ที่ตะกอนที่ราบลุ่มน้ำขึ้นถึงที่มีการสะสมตัวในระหว่างที่น้ำทะเลถอยร่นออกไปจากแผ่นดินในช่วงโฮโลซีนตอนกลาง (ราว ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว)

เมืองเพชรบุรีกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์

เพชรบุรี เป็นเมืองในการปกครองของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงแล้ว ดังเอกสารกฎหมายพระไอยการลักษณะลักภา ลูกเมียท่าน ผู้คนท่าน ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๙^๖ ต่อมา ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) เมืองเพชรบุรีมีฐานะเป็นเมืองจัตวา ดังระบุไว้ในพระไอยการตำแหน่งนาหัวเมือง ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๗^๗

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา พระยาละแวกจากเขมรได้เข้ามาตีเมืองเพชรบุรี สองครั้ง คือ พ.ศ. ๒๑๐๓ และ พ.ศ. ๒๑๑๕ ครั้งแรกไม่สำเร็จ แต่ในครั้งหลังภายในเมืองเพชรบุรี ผู้นำคือ พระศรีสุรินทรฤไชยเจ้าเมืองเพชรบุรี และเจ้าเมืองโยธธราชธานีกับเจ้าเมืองเทพธานี ที่ยกทัพมาช่วยเกิดแตกสามัคคีกัน พระยาละแวกจึงตีเมืองสำเร็จ

^๔ เรื่องเดิม, ๒๓.

^๖ ศานติ ภักดีคำ, พระมหาเจษฎาราชอาณาจักร ในจารึกทำเนียบหัวเมืองและผู้ครองเมือง วัดพระเชตุพน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๒) ๗.

^๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานกฎหมายเมืองไทยและพระประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๐๓) ๑๑.

บันทึกของชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ช่วงแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง-สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๒๓๑) โดยใช้เส้นทางคาบสมุทรมุ่งเมืองมะริด ตะนาวศรี เข้ามายังบริเวณด่านสิงขร แล้วเดินทางด้วยทางบกจะใช้เส้นทางเมืองคลองวาฬ เมืองกุย เมืองปราณ ชะอำ และมักจะเล่าถึงสภาพเมืองเพชรบุรีในช่วงนั้น ๆ ไว้

สรุปช่วงระยะเวลาการใช้พื้นที่ตั้งแต่การก่อสร้างกำแพงเมืองและป้อมจนถึงปัจจุบัน

ช่วงเวลา	เหตุการณ์	หลักฐานที่เกี่ยวข้อง
สมัยอยุธยา (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒)	- การสร้างกำแพงเมืองและป้อม - การรับศึกพระยาละแวก ในพ.ศ. ๒๑๐๓ และ ๒๑๑๕	- ค่าอายุอิฐที่ใช้ในการก่อสร้างป้อม ๖๙๓ ถึง ๖๒๖ ปีมาแล้ว (พ.ศ. ๑๘๗๐-๑๙๓๗) - เศษภาชนะดินเผาหนาแน่นซึ่งกำหนดอายุการผลิตในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘-กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓
อยุธยาตอนปลาย - ก่อนเหตุการณ์ไฟไหม้ใหญ่ ตลาดเมืองเพชร	กำแพงและป้อมหมดสภาพ เกือบหมด มีการใช้พื้นที่เป็น เส้นทางสัญจรแทน	- จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส ที่เดินทางมายังอยุธยาใน พ.ศ. ๒๒๓๐ - บันทึกและคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่
หลังเหตุการณ์ไฟไหม้ใหญ่ตลาด เมืองเพชร (พ.ศ. ๒๔๙๓)	- การรื้อแนวกำแพงเดิมเพื่อนำดิน อิฐไปถมพื้นที่ภายในเมือง - การทิ้งร้างพื้นที่ และการถมที่	- บันทึกและคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่ - ชั้นดินเหนียวสีน้ำตาลเทาบ่งบอกได้ถึงการทิ้งร้าง/ การนำดินจากที่อื่นมาถมเพราะเนื้อดิน/ลักษณะดิน แตกต่างจากดินเดิม
พ.ศ. ๒๕๔๔	การปรับพื้นที่ทำถนนลาดยาง/ พื้นที่ด้านข้างถนนกลายเป็นพื้นที่ ทิ้งขยะ/ป่าสะแก	- ชั้นดินลูกรังที่แทรกในช่วงชั้นดิน s1a - การพบเศษขยะจากปัจจุบัน - สภาพพื้นที่ก่อนการขุดค้นที่เป็นป่าสะแก พบการทิ้งขยะบนพื้นผิว

ข้อมูลที่ได้จากการขุดตรวจทางโบราณคดี สามารถสรุปได้ในเบื้องต้นว่า ป้อมด้านตะวันออกของเมืองเพชรบุรีมีลักษณะเป็นรูปหัวลูกศรขนาดกว้างยาวด้านละ ๑๙-๒๐ เมตร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นอย่างน้อย ป้อมนี้น่าจะใช้เป็นป้อมสำหรับการสังเกตการณ์ด้านฝั่งตะวันออกของเมืองเพชรบุรี เนื่องจากเป็นป้อมที่มีขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก จากข้อมูลที่มีการบันทึกโดยมองซิเออร์เซเบเรต์ ใน พ.ศ. ๒๒๓๐ พบว่ากำแพงเมืองและป้อมต่าง ๆ หมดสภาพการใช้เพื่อป้องกันเมือง เท่าที่เหลือสภาพดีเพียงด้านเดียวก็คือ ด้านทิศตะวันออกนี้ (หรือถนนสูง ตามที่ชาวเพชรบุรีรู้จัก) จากการตรวจสอบลักษณะป้อมหัวลูกศรที่พบในประเทศไทย พบว่า ปรากฏอยู่ในหลายเมืองซึ่งเป็นเมืองชั้นเอก ชั้นโท และชั้นตรีในอาณาจักรอยุธยา เช่น นครศรีธรรมราช เพชรบูรณ์ ลพบุรี เป็นต้น ซึ่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมักระบุว่า เมืองเหล่านี้มีการสร้างกำแพงและป้อมหัวลูกศร

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) โดยการออกแบบของวิศวกรชาวฝรั่งเศส (เดอ ลามาร์) แต่ก็มีนักวิชาการบางส่วนโต้แย้งว่า การก่อสร้างป้อมในลักษณะนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบอินโด-เปอร์เซีย ซึ่งการศึกษาดังกล่าวส่วนใหญ่อาศัยเอกสารหลักฐานจำพวกบันทึกของชาวต่างชาติที่พบมากในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จึงเป็นการอนุมานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีความแตกต่างกับผลการศึกษาทางโบราณคดีของป้อมเมืองกำแพงเพชรที่ค่าอายุของอิฐเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ร่วมกับหลักฐานจากภาชนะดินเผาที่มีการผลิตในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน ประกอบกับหลักฐานชาวต่างชาติที่กล่าวว่ากำแพงเมืองเพชรบุรีแทบจะหมดสภาพในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว ดังนั้น ผลการขุดตรวจครั้งนี้จึงอาจจะเป็นการจุดประกายในการศึกษาทางโบราณคดีสำหรับเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ในสมัยอยุธยาต่อไป

บรรณานุกรม

- จารึก วิลไลแก้ว. **พระมิตสีนในประเทศไทย ชุดที่ ๕ เตาม่น้ำน้อย ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๓.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานกฎหมายเมืองไทยและพระประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๐๓. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นางพิศิษฐสังขการ (ฉวี อัจฉกะกาญจน์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๒๖ เมษายน ๒๕๐๓)
- ปวิรรต ธรรมาปริชากร, สว่าง เลิศฤทธิ และกฤษฎา พิณศรี. **ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โอสภสภ, ๒๕๓๙.
- ศานติ ภัคดีคำ. **พระมหาเจษฎาราชอาณาจักร ในจารึกทำเนียบหัวเมืองและผู้ครองเมือง วัดพระเชตุพน**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๒.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน, บรรณาธิการ. **สมุดเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๒๕.
- सानันต์ ไพรัชญาจิตร. **โบราณคดีเครื่องถ้วยสยาม แหล่งเตาล้านนาและสุพรรณบุรี**. กรุงเทพฯ: โครงการศิลปการพัฒนาศูนย์วิจัยสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี. **กลุ่มโบราณคดี. รายงานการขุดตรวจทางโบราณคดีกำแพงเมืองเก่าเพชรบุรี ต.ช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี ระยะที่ ๑ ปี ๒๕๖๓**. (เอกสารอัดสำเนา). ม.ป.ท.: สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี กลุ่มโบราณคดี, ๒๕๖๓.
- . **รายงานผลการขุดค้นทางโบราณคดี โครงการขุดแต่งและขุดตรวจแนวกำแพงเมืองเก่าเพชรบุรี ต.ช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี ระยะที่ ๒ ปี ๒๕๖๔**. (เอกสารอัดสำเนา). ม.ป.ท.: สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี กลุ่มโบราณคดี, ๒๕๖๔.